

СИТУАТИВНАТА ТРЕВОЖНОСТ В ИНТЕРКУЛТУРНА ОБРАЗОВАТЕЛНА СРЕДА ПО МЕДИЦИНА

Славка Тошкова-Христозова

Медицински университет – Пловдив, Департамент за езиково и специализирано обучение, 4000, Пловдив, България, s_hristozova@abv.bg

SITUATIONAL ANXIETY IN THE INTERCULTURAL MEDICAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Slavka Toshkova – Hristozova

Medical University – Plovdiv, Ddepartment of language and specialised training 4000, Plovdiv, Bulgaria

ABSTRACT

The environment in the Bulgarian medical universities is intercultural in nature. Of important significance is the microclimate in it and for the quality of education in medicine is the level of anxiety among students and teachers. It is influenced by the interpersonal relationships and the environment of education. The article focuses on the problem of anxiety in teachers working in an intercultural environment in medical universities and in particular these who work with foreign students in the period of their language learning.

Key words: *anxiety, microclimate, intercultural environment*

Промените в обществения живот през последните две десетилетия доведоха до радикално реформиране на българската здравна система, което рефлектира и върху медицинското образование. Силната конкуренция на пазара на здравни услуги, динамиката в развитието на информационните технологии и прилагането им в медицината, агресивната рекламна дейност от страна на фармацевтични компании и т.н. са някои от външните фактори, оказващи психичен натиск върху личността на лекаря. Когато лекарят съчетава лечебна дейност с провеждане на образователен процес в Медицинския университет, то психичната натовареност е в по-силна степен. Основание за този извод е счатаването на личностните особености на преподавателя медик, с нарастващите критерии, по които се оценяват дейностите, извършвани от него (преподавателска, лечебна, научна), проблемите от семейно-битово естество и др. Т.е. на лице е специфичен комплекс от условия, под чието въздействие човек реагира строго индивидуално и които причиняват пораждање на тревожност. В значителна степен тревожността се предизвиква от взаимодействия и ситуации в работната среда на университета, свързани са с условията на труд, психоклимат в колектива, академичните постижения, кариерното развитие и др.

Тревожността е неизбежна част от всекидневието и изпълнява важна адаптивна роля по отношение на потенциални заплахи и възможни неуспехи (Райкова, 2007: 126-148). Приема се за първата фаза на стреса. При изясняване на същността на общия адаптивен синдром (биологичен стрес) Ханс Селие я определя като “фаза на тревога”, съпроводена с промени в организма и понижаване нивото на резистентност, под въздействие на условия в средата. (Селие, 1982: 22-23). В психологическата литература тревожността се приема за афективно състояние с отрицателен знак, съпътствано от чувство на несигурност. Свързва се с напрегнатост, общо безпокойство, необясним страх и готовност за реагиране на опасност, при което страхът и безпокойството не са насочени към конкретен предмет. (Десев, 1999: 602-603; Иванов, 2007: 368- и др.).

В научната литература са представени различни концепции за природата на тревожността. Едно от обясненията е на психоаналитиците. З. Фройд говори за “невротичен

страх”, изразяващ се в общо безпокойство и състояние на “тревожно очакване”. А. Адлер приема, че тревожността се основава на чувството за непълноценност. Определението на К. Юнг е, че това е ирационална заплахата и др. За бихейвиористите тревожността е реакция на предхождащ стимул. (Иванов, 2007: 372-379). Интеракционистът Р. Лазарус свързва появата на тревожност със заплахата, чийто източник “остава двусмислен” (Левитов, 1969: 137). Неофройдистът Х. Съливан описва тревожността като интензивно напрегнато състояние, породено от неодобрение или укор в междуличностните отношения и т.н.

Психолозите представят тревожността като единство, съставено от две полярни същности. Тя може да е конструктивна, полезна или деструктивна, вредна. За полезна тревожността се приема тогава, когато притежава средна стойност на сила. Ако степента е ниска или висока, се оказва вредно влияние – или индивидът не усеща заплахата и психически не се подготвя за реагиране или се стига до блокиране на реакциите. Реакцията на субекта се провокира от ситуация, предизвикваща опасения и заплахата. За ситуативната тревожност е характерно фиксиране върху дадена ситуация, повишено внимание, игнориране на собствените възможности и др.

Разновидност на ситуативната тревожност е социалната тревожност. Тя е обвързана с приемането на тревожността като личностна черта и притежава особеността да представя човека в качеството му на субект и социален индивид. Важни причини за пораждаване социална тревожност в работна среда, в т.ч. и университетска, са перфекционизмът, чувството за вина, невъзможността за изява, липсата на обективизъм при оценка на изпълнение на задълженията и др. Към тях се отнасят и причините, свързани с личния живот като загуба на близък човек, попадане в нова ситуация, екзистенциални проблеми и др. (по Иванов, 2007: 372 - 380).

Последствие от тревожността е фрустрацията. Това е състоянието на преживяване на неуспех, огорчение, опасение и др., приемани от личността като заплахата. В този смисъл осъзнаването, че желаното не може да се реализира, заради невъзможност на личността да се справи или заради блокиране на механизмите, които биха подкрепили постигането на нейните цели, води до състояние на тревожност, което предполага пораждаване на психосоматично състояние или провокиране на психични реакции под формата на депресия, агресия и др.

Регистрираната в средата в университета тревожност може да се определи като социална. Нейното отчитане е сред индикаторите за преценка на психично състояние на преподаватели и студенти, обвързани в съвместен работен (образователен) процес. Средата на университета е социална микросреда, в която влиза непосредственото социално обкръжение на индивида, а нейните срезове – демографски, ценностен, етнически, религиозен и др., увеличават броя на възможните ситуации, както и контекстите при общуване в работната среда, които могат да доведат до състояние на тревожност. В този смисъл от интерес за изследователя са въпросите как и в каква степен интеркултурността като характеристика на работната (образователната) среда в университет по медицина се отразява върху преподавателите и може ли да се твърди, че интеркултурността на средата е основание за поява на тревожност.

Обосновка на проблема

Съобразяването на преподавателя с културни особености, специфични за всяка една от националните групи, е в интерес на качеството на обучение. То изисква диференциран подход в обучението, психична устойчивост и езикова адекватност при преподаване на учебния материал. Това са същности от общата характеристика на интеркултурност в средата за обучение, с които ежедневно се среща преподавателят. Към тях се прибавя още една – съобразяването с нивото на ситуативна тревожност сред студентите. Аргумент в подкрепа на твърдението за повишената степен на тревожност сред чуждестранните студенти е

изследване в средата на МУ – Пловдив през периода 2009 – 2011 г. (Тошкова-Христовова, 2011: 32-36), в което сред комплекса от причини, провокиращи това състояние е личността на преподавателя.

Предвид комплексния характер на проблема ситуативна (реактивна) тревожност, е необходимо да се проследи както отражението на средата върху тревожността на студентите, така и влиянието, което тя оказва върху преподавателите. Налага се отделяне по-специално внимание на конкретна образователна среда и акцент върху групата преподаватели, работещи само с чуждестранни студенти. Причината за фокусиране върху тази група преподаватели е, че те са подложени на непосредствени въздействия, повлияни от интеркултурността в средата и които могат да се приемат за микростресори. Изборът на среда за изследване пада върху езиковите департаменти в Медицинските университети. В тях преподавателите по български език обучават студентите непосредствено след пристигането им в България. Затрудненията в работата се дължат на разликите в културите на обучаваните. Броят на чуждестранните студенти, както и националният състав, са различни всяка учебна година. Освен традиционните културни особености, студентите превнасят субкултури, присъщи на поколението към което принадлежат или на непосредствената микросоциална група, към която гравитират. В новата образователна среда чуждестранните студенти изживяват „културен шок” и проявяват психоемоционални реакции, изразяващи традиционно заложената менталност, ниво на обща култура и т.н.

В департаментите по езиково обучение работи неголяма специализирана група от преподаватели, обхванати в системата на езиково обучение. Те подготвят чуждестранните студенти за придобиване на необходимите комуникативна, теоретична и межкултурна подготовка, адекватна на изискванията за обучение в профил медицина. Подпомагат социализацията на студентите и интегрирането им в средата на университета.

Методика и материал

Най-многобройната преподавателска група, обучаваща чуждестранни студенти в подготвителен езиков курс, е тази в МУ – Пловдив. Тя е обект на проведено изследване, което цели отчитане степента на ситуативна тревожност у преподавателите в Департамента за езиково и специализирано обучение (ДЕСО). Предмет на изследване е влиянието на интеркултурността в средата върху ситуативната тревожност на преподаватели и студенти. Времевият отрязък, през който се провежда изследването, е вторият семестър на учебната 2009/2010 година. Основна задача на изследването е отчитане на тревожността сред преподавателите по български език в ДЕСО – МУ – Пловдив.

Представяните в статията база данни са набирани чрез метода на психологическия тест STAI, изработен от Чарлз Спийбъргър (1977), адаптиран за български условия от Д. Щетински и И. Паспаланов (Щетински & Паспаланов, 1989). За изследване на ситуативната (реактивна) тревожност на преподавателите от Секцията по български език е от значение първата част, чрез която в теста се регистрира тревожността като емоционално състояние на личността. Отчита се чувството за опасност, напрежение, безпокойство. Резултатите са отразени в сравнителна таблица, представяща три степени на ситуативна тревожност – понижена, средна и повишена.

Обработка на резултатите е с програмния продукт SPSS v 15.0 “MS Excel” 2003. Данните са изчислени по зададени ключ и формула. Използва се графичен метод за обработка на статистическия материал.

В изследването са обхванати 49 преподаватели, от които 3 хабилитирани лица и двама с ОНС „Доктор“. От изследваните преподаватели 38 са редовни, а 11 - хонорувани. Разпределение на кохортата е: ДЕСО – МУ – Пловдив – 35 (71.43 %), ДЕОСС – МУ – София – 12 (24.49 %), ДЕО – МУ – Варна – 2 (4.08 %). Разпределение вътре в ДЕСО – МУ – Пловдив (n = 35): Секция по български език - 51.43 % (n = 18), Секция по специализирани

дисциплини – 31.43 % (n = 11), Секция по чужди езици – 17.14 % (n = 6). Разпределението по пол показва, че в изследването преобладава броят на жените. Те са 40 или 81.63 %, докато участващите в изследването мъже са 9 – т.е. 18.37 %. Контролна група е тази от преподаватели, работещи в езиковите Департаменти към Медицинските университети в София и Варна – 14 души, което е 28.57 % от общата група изследвани.

Резултати и обсъждане

Анализът на данните показва следните резултати. Сравняването на средните стойности на тревожност в средата на езиковите департаменти представя, че ситуативната тревожност в образователната среда на МУ – Пловдив и по-висока, отколкото тази, при контролната група преподаватели от Медицинските университети в София и Варна (табл. 1).

Табл. 1. Ситуативната тревожност сред преподаватели, работещи в интеркултурна среда (n = 49)

МУ	Степен на ситуативна тревожност			
	х (ср)	български език	природни науки	чужди езици
Пловдив	45.97	46.75	40.05	43.5
София/Варна	40.25	37.67	-	-

Сравняването резултатите от тестовите, проведени в ДЕСО на МУ – Пловдив показва, че тревожността е по-висока сред преподавателите по български език, отколкото сред тези, по специализираните дисциплини, както и на преподаващите чужди езици (табл. 2) Степента на тревожност в степен „повишена“ е при 10 души, което е 55.56 % от изследваните. Търсенето на причини, водещи до тревожност в степен „повишена“, насочва към някои условия. Такива например са психоемоционалното натоварване на преподавателите, които работят с чуждестранни студенти в най-тежкия за тях период – началния етап на адаптиране към нова социокултурна среда, който съвпада с първите 6 – 10 месеца след установяване на студентите в България. Важна причина за повишената тревожност в департамента е отговорността на българистите за нивото на езикова комуникативна подготовка, която получават студентите. Резултатът от тяхната професионална дейност се оценява от всички работещи в университета. Нуждата от емпатийното изслушване на студентите, от прояви на загриженост при споделяни проблеми от здравословен или семеен характер, са допълнително утежняващи фактори, натоварващи психиката и провокиращи тревожност.

Табл. 2. Групово разпределение на преподавателите по български език по пол и степен на тревожност (n = 32)

МУ	понижена (x ср.-S)		средна (S)		повишена (x ср.+S)	
	м	ж	м	ж	м	ж
Пловдив (n = 18)	34.58		46.75		57.36	
	1	4	-	3	2+1*	4+3*
	29.76		40.25		45.96	
София/Варна (n = 14)	2	6+1*	-	1	2+1*	1*
	3	11	-	4	6	8
Общо (n = 32)						

Изводи и препоръки

Според резултатите, общият брой на преподавателите по български език, при които се отчитат стойности, надвишаващи горната граница на дисперсията за степен „повишена“, е 6 – т.е. 18.75 %. От тях 4 –ма имат повече от 25 години преподавателски стаж с чуждестранни студенти. Налага се изводът, че дългогодишната практика в интеркултурна образователна среда, се отразява върху психичното състояние при по-голямата част от преподавателите. Регистрирането на повишена тревожност е сред възрастовата група между 45 и 62 години. Може да се предположи, че въпреки натрупания преподавателски опит и житейска практика, тази група е по-чувствителна на промени в средата. Отчитането на повишена ситуативна тревожност сред преподаватели в МУ – Пловдив може да е едно от обясненията за повишена ситуативна тревожност сред студентите. Сравняването със ситуативната тревожност на преподаватели от департаментите в София и Варна предполага, че повишената тревожност сред работещите в МУ – Пловдив се дължи на обстоятелството, че в подготвителния курс в ДЕСО се обучава по-голяма група чуждестранни студенти.

Подобряването на качество на обучение изисква мениджмънтът на МУ - Пловдив да определи мерки за понижаване на тревожността в интеркултурната образователна среда на ДЕСО. Необходимо е също определяне на по-често срещаните микростресори, които влияят върху работоспособността и психоклимата в работната среда.

Литература

1. Десев, Л., 1999. Речник по психология, 602-603.
2. Иванов, П., 2007. Приложна социална психология, Ахат, Русе, 368-384.
3. Левитов, Н. 1969, Психическое состояние беспокойство, тревоги, Вопросы психологии, 1, 137.
4. Райкова, М., 2007. Тревожността и проявлението ѝ в юношеска възраст. Общи теоретични положения и дефиниране на понятието тревожност, Организация и управление на училището и детската градина, 1, 126-148.
5. Селие, Х., 1982. Стрес без дистрес, Наука и изкуство, София, 22-23.
6. Тошкова-Христозова, 2011. Управление на процеса на адаптация на чуждестранните студенти към средата в МУ – Пловдив. Автореферат, 32-36.
7. Щетински, Д., И. Паспаланов, 1989. Методическо пособие за работа с българската форма на въпросника за оценка на тревожността на Ч. Спийлбъргър (STAI – Y форма), БАН, София, 1989.